

ТЕРЕЩЕНКОТетяна Євгенівна
tereschenkote@gmail.comк.е.н., доцент, Університет
митної справи та фінансів

УДК 368.025.6

**ВИКОРИСТАННЯ РЕЙТИНГОВОГО
МЕТОДУ ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКІВ
СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ****THE RATING METHOD USING FOR
EVALUATION OF INSURANCE
COMPANY'S RISKS****ПАШИКЯН**Глона Суреновна
limonkoo@gmail.comстудент, Університет
митної справи та фінансів

У статті розглянуто та дано загальну характеристику етапам ризик-менеджменту у страхових компаніях. Визначено сутність оцінки ризиків як етапу, що передуює прийняттю управлінських рішень страховою компанією. Зазначено інструменти та підходи до здійснення оцінювання ризикованості діяльності страховика. Проведено рейтингову оцінку наявних ризиків страхової компанії на прикладі діяльності ПрАТ «Страхова Група «ТАС» та зроблено відповідні висновки.

В статье рассмотрена и дана обшая характеристика этапам риск-менеджмента в страховых компаниях. Определена сущность оценки рисков как этапа, предшествующего принятию управленческих решений в страховых компаниях. Указано инструменты и подходы к осуществлению оценки рискованности деятельности страховщика. Проведено рейтинговую оценку имеющихся рисков страховой компании на примере ЧАО «Страховая Группа» ТАС» и сделаны соответствующие выводы.

The article considers and gives a general description of the risk management stages in insurance companies. The essence of risk assessment as the stage preceding the adoption of managerial decisions by the insurance company is determined. The tools and approaches to the implementation of the risk assessment of the insurer's activities are indicated. A rating evaluation of the existing risks of the insurance company is made on the example of PJSC "Insurance Group" TAS "and conclusions are drawn.

Ключові слова: страхова компанія, оцінка ризиків, управління ризиками, рейтингова оцінка

Ключевые слова: страховая компания, оценка рисков, управление рисками, рейтинговая оценка

Keywords: insurance company, risk assessment, risk management, rating evaluation

ВСТУП

Непевність та зміни у вітчизняній та світовій економіці, зокрема на страхових ринках у поєднанні із фінансовими та політичними кризами, різною мірою чинять вплив на страхові ринки. Саме тому постає питання щодо управління як наявними, так потенційними ризиками основних суб'єктів страхового ринку. Однак, для того, щоб зробити висновок про те, яким саме чином менеджменту необхідно здійснювати вплив на певні сфери діяльності страхової компанії для уникнення або зменшення ступеню дії негативних чинників, потрібно попередньо виконати оцінку ризиків, які мають місце в роботі страховика.

Багато вчених тим чи іншим чином торкались питання управління ризиком у своїх роботах. Вагомий внесок у визначення основних етапів ризик-менеджменту та їх характеристику зробили Л.М. Черчик, В.П. Братюк, Ю.Е. Слепухіна, В.В. Назарова, Н.С. Скопенко, І.Г. Сокиринська, А.Л. Баранов. Питанням оцінки ризиків із застосуванням різних мето-

дів та їх систематизацією займалися М.О. Житар, Л.М. Ремньова, Н.В. Приказюк та Я.Г. Лабушева.

МЕТА РОБОТИ полягає в узагальненні інформації про етапи ризик-менеджменту у страхових компаніях, з'ясуванні сутності та інструментів для здійснення етапу оцінки ризиків, використанні рейтингового методу оцінки ризиків діяльності страхової компанії (на прикладі діяльності ПрАТ «Страхова група «ТАС» у період з 2014 по 2016 рр.), визначенні переваг та недоліків методу у його практичному застосуванні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та щорічна фінансова звітність ПрАТ «Страхова Група «ТАС».

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення наявної інформації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідження з питань економічного ризику в країнах з ринковою економікою активно почало проводитись наприкінці ХХ ст. Саме тоді виникла така галузь знань як ризикологія, у рамках якої визначалися методи та інструменти як оцінки ризиків, так й управління ними.

Найбільш поширеним є визначення ризик-менеджменту як процесу впливу суб'єкта управління на об'єкт господарювання з метою мінімізації негативних наслідків.

Мета ризик-менеджменту – забезпечення не обхідного рівня стійкості та адаптивності компанії до можливих загроз для її стабільного функціонування [1].

Специфічною рисою ризик-менеджменту в страховій організації є необхідність управляти окрім власних ризиків ще й ризиками, які приймаються за договорами страхування, тобто страховими ризиками.

Ризик-менеджмент в страхуванні включає такі три основні позиції:

- 1) виявлення наслідків діяльності страхової компанії у ситуації ризику;
- 2) уміння реагувати на можливі негативні наслідки діяльності;
- 3) розробка і здійснення заходів, за допомогою

яких можуть бути нейтралізовані або компенсовані імовірні негативні наслідки подій та попередження настання ризику.

Виходячи із джерел виникнення ризиків страхової компанії, логічним є поділ процесів ризик-менеджменту на два напрями:

I. Управління ризиками клієнтів – на даному напрямку важливо дотримуватись наступних вимог:

- а) адекватність величини страхового тарифу – відповідальність цілком покладається на актуарне управління і тарифний комітет;
- б) уважність, об'єктивність, неупередженість при укладанні договорів страхування – несуть відповідальність страхові агенти компанії;
- в) виваженість перестраховальної політики компанії.

II. Управління власними ризиками – даний напрямок діяльності вимагає участі всіх без винятку служб і підрозділів страхової компанії та складається з аналізу та оцінювання рівня ризику страховика, виконання дій, спрямованих на мінімізацію ризику господарської діяльності компанії [2, 3].

Багато науковців [4-6, 3, 7-10] мають своє бачення кількості та складу етапів процесу управління ризиками. Згрупуємо та представимо їх у табл. 1.

Таблиця 1

Погляди науковців на кількість та склад етапів процесу управління ризиками [розроблено авторами]

Науковці	Етапи
Баранов А.Л.	1) ідентифікація ризику; 2) оцінювання ризику; 3) контроль за ризиком.
Братюк В.П.	1) визначення видів ризиків, які приймаються на страхування; розробка і затвердження правил страхування; 2) андеррайтинг (ідентифікація та комплексний аналіз ризиків – визначення джерел та факторів ризику, оцінка ймовірності настання страхового випадку); 3) розробка заходів щодо управління страховими ризиками: зменшення ризику, збереження ризику або передача ризику; 4) реалізація заходів управління страховими ризиками; 5) контроль ризиків та оцінка ефективності управління страховими ризиками (розрахунок фактичної частоти настання страхових подій; визначення рівня збитковості страхової суми).
Назарова В.В. Матвеева Е.А. Сокиринська І.Г. Журавльова Т.О. Аберніхіна І.Г. Обухова А.С.	1) виявлення ризиків, що передбачає ідентифікацію ризиків за сферами їх виникнення; 2) оцінка ризиків; 3) управління ризиками; 4) моніторинг і контроль ризиків.
Слепухіна Ю.Е.	1) ідентифікація ризику; 2) оцінка ризику; 3) передача ризику; 4) фінансування ризику.
Черчик Л.М.	1) ідентифікація ризику; 2) якісна оцінка ризику; 3) кількісна оцінка ризику; 4) обґрунтування методів уникнення або мінімізації ризику
Скопенко Н.С.	1) визначення мети ризикованих подій; 2) діагностика проблеми; 3) аналіз ризику (якісна та кількісна оцінка); 4) визначення ризик-позиції компанії на основі результатів оцінки ризиків; 5) розробка та впровадження програми дій щодо коригування ступеня ризику; 6) моніторинг, контроль та коригування процесу управління ризиками.

На нашу думку, більш точними та чіткими є запропоновані В.В. Назаровою, Е.А. Матвєєвою [6], А.С. Обуховою [8], І.Г. Сокиринською, Т.О. Журавльовою та Т.О. Аберніхіною [7], такі основні етапи ризик-менеджменту:

1) ідентифікація ризиків – з'ясування контексту ризику та встановлення основних меж, в рамках яких необхідно управляти ризиками;

2) оцінювання ризиків – визначення ступеня ймовірності прояву ризику та розмірів потенційного збитку;

3) управління ризиками – проведення відповідних заходів для уникнення, зниження, збереження або передачі ризику;

4) моніторинг і контроль ризиків – здійснення спостережень та коригування вжитих заходів для більш ефективного управління ризиками.

Етап оцінки ризиків є дуже важливим для менеджменту страхової компанії при прийнятті управлінських рішень, адже на його основі можна зробити висновки щодо застосування певного інструменту управління ризиками, який буде оптимальним, виходячи з ймовірності настання небажаної події та очікуваного розміру понесеного збитку.

Л.М. Ремньова та Л.Д. Лебединська виділяють чотири групи методів оцінювання ризиків, які є найбільш практичними:

1) експертні – визначають рівень ризику тоді, коли немає необхідної інформації для здійснення розрахунків або порівняння; ґрунтуються на опитуванні кваліфікованих спеціалістів з подальшою обробкою результатів;

2) економіко-статистичні – застосовуються лише за наявності достатньо великого обсягу статистичної інформації для отримання точної кількісної величини рівня ризику. Розраховують середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, β -коефіцієнт тощо;

3) розрахунково-аналітичні – призначені для розрахунків відносно точного кількісного вираження рівня ризику на основі внутрішньої інформаційної бази (застосовуються переважно при оцінці ризику неплатоспроможності й ризику зниження фінансової стійкості);

4) аналогові – оцінюють рівень ризику по окремих операціях на основі порівняння з аналогічними операціями.

На думку М.О. Житаря, вибір методу оцінювання ризиків повинен базуватися на порівнянні результатів оцінювання та зусиль, яких потрібно докласти для використання такого методу (складність розрахунків, необхідний обсяг інформації, кваліфікація персоналу тощо). Найпростішими та найменш витратними методами оцінювання ризиків є ймовірнісне оцінювання ризику та ранжування ризиків [11].

У своїй роботі Я. Г. Лабушева [1] пропонує використовувати рейтинговий метод оцінки ризиків страховика, в основі якого виділяє дев'ять основних груп ризиків, які мають вплив на діяльність страхової компанії, як ззовні, так і зсередини. До цих груп належать:

1) бізнес-ризиками (ризик незбалансованості страхового портфелю; андеррайтерський ризик);

2) кредитні ризиками (ризик використання позикового капіталу);

3) ризик управління активами та пасивами (інвестиційні ризиками);

4) ринкові ризиками (ризик зниження частки ринку; ризик спаду на ринку);

5) ризик ліквідності (ризик неправильного формування (розрахунку) резервів);

6) правовий ризик (ризик зміни законодавства; ризик неспівпадіння законодавства різних країн);

7) комплаєнс ризик – ризики, характерні системі внутрішнього контролю організації (ризик недотримання законодавства (у т.ч. по фінансовим нормативам));

8) репутаційний ризик (ризик втрати фінансової стійкості);

9) операційний ризик (ризик шахрайства персоналу, страхувальників, контрагентів).

Розглянемо детальніше даний метод оцінки ризиків страховика, на прикладі діяльності ПрАТ «Страхова Група «ТАС» (далі – СГ «ТАС») за 2014-2016 рр. [12] та представимо отримані результати аналізу у табл. 2 та 3. Зазначимо, що оцінку ризику компанії по групам визначимо шляхом множення отриманого балу на відповідну вагу ознаки та підсумуємо отримані значення у кінці для визначення загальної ризиковості компанії.

Отже, проаналізувавши дані групи ризику та їх складові, можна підсумувати, що у 2014 р. СГ «ТАС» вела ризикову діяльність, особливо на це вказує четверта група «Управління активами та пасивами», а саме наявний інвестиційний ризик. Таке становище було зумовлено тим, що страховик у цьому році мав негативний чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності через зниження надходжень від фінансових інвестицій та зростання витрат на придбання необоротних активів. У 2015 р. страховик набагато покращив своє становище, отримавши значно більший прибуток від інвестицій, проте, через зниження загального об'єму інвестованих коштів та прибутку від них, а також через збільшення надходжень страхових премій дані показники інвестиційного ризику знизились, що підвищило ризик страхової компанії.

Починаючи з 2015 р. у СГ «ТАС» підвищуються бізнес-ризиками, а саме ризик незбалансованості страхового портфелю. Це відбулося через зниження фінансових можливостей юридичних осіб щодо зниження своїх потенційних ризиків шляхом страхування, що, у свою чергу, призвело до зменшення кількості договорів, укладених з ними, та їх частки у загальній кількості договорів страховика. Також страхова компанія у 2016 р. знову наближалась до більшої ймовірності прояву ризику, пов'язаного з аналізом та прийняттям ризиків на страхування, на що вказує переважаючий темп приросту страхових премій над темпом приросту страхових виплат, виплачувані СГ «ТАС».

На діяльність страховика також суттєво вплинуло обвалення українського автомобільного ринку у 2014-2015 рр., через що страховик знаходився у ризиковому положенні, так як частка автомобільного страхування, а саме КАСКО та ОСЦПВ, у страховому портфелі складала понад 40 %. Проте, зі значним по-

кращенням ситуації у 2016 р. на даному ринку, ризик спаду на ринку став нульовим, що знизило ризикованість даної групи. Також на зменшення ризиковості вплинула й диверсифікація страховиком своїх каналів продажів страхових продуктів.

Що стосується кредитного ризику, то тут можна

вказати, що протягом трьох років він залишався нульовим, так як СГ «ТАС» не брала як короткострокові, так й довгострокові кредити у банках, тим самим знижуючи загальну ризикованість своєї діяльності.

Таблиця 2

Оцінка першої частини груп ризиків СГ «ТАС» за 2014-2016 рр.

Група ризику	Вага ознаки	Значення по роках			Отримані бали по роках		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016
1. Бізнес-ризик					9	12	12
1.1. Ризик незбалансованості страхового портфелю	6	10%	9%	8%	0	2	2
1.2. Андеррайтерський ризик	9	42%	38%	40%	1	0	0
2. Кредитні ризики					0	0	0
2.1. Ризик використання позикового капіталу	7	0	0	0	0	0	0
	7	0	0	0	0	0	0
3. ALM (управління активами та пасивами)					30	0	7
3.1. Інвестиційні ризики	7	-15%	8%	5%	2	0	1
	8	-23%	32%	25%	2	0	0
4. Ринкові ризики					11	6	0
4.1. Ризик зниження частки ринку	5	46%	39%	35%	1	0	0
4.2. Ризик спаду на ринку	3	-55%	-52%	41%	2	2	0

Таблиця 3

Оцінка другої частини груп ризиків СГ «ТАС» за 2014-2016 рр.

Група ризику	Вага ознаки	Значення по рокам			Отримані бали по рокам		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016
5. Ризик ліквідності					6	6	6
5.1. Ризик неправильного формування (розрахунку) резервів	6	0,54	0,54	0,59	1	1	1
6. Правовий ризик					8	8	8
6.1. Ризик зміни законодавства	5	відп.	відп.	відп.	0	0	0
6.2. Ризик неспівпадіння законодавства різних країн	4	99,98%	99,98%	99,98%	2	2	2
7. Комплаєнс ризик					11	7	0
7.1. Ризик недотримання законодавства (у т.ч. по фінансовим нормативам)	8	4,00	3,00	2,00	0	0	0
	7	0,15%	0,12%	0,10%	1	1	0
	4	0,01	0,00	0,00	1	0	0
8. Репутаційний ризик					0	17	0
8.1. Ризик втрати фінансової стійкості	9	1,15	2,19	1,97	0	1	0
	8	10%	1%	23%	0	1	0
9. Операційний ризик					0	0	0
9.1. Ризик шахрайства персоналу, страховальників, контрагентів	7	€	€	€	0	0	0
Загальна ризиковість компанії					75	56	33

Таким чином, найбільш відчутним ризиком, який загрожував СГ «ТАС» у 2014 році був ризик, характерний для системи внутрішнього контролю організації, а саме – ризик недотримання законодавства. Така ризикованість була зумовлена тим, що у цьому році був великий коефіцієнт скарг на компанію, а також страховиком виплачувалась прострочена кредиторська заборгованість за страховими виплатами та пеня, що загалом склали 0,01 % від отриманих страхових премій за цей рік.

У 2015 р. найбільшим був ризик втрати фінансової стійкості, що входить у репутаційний ризик. Таке становище спричинило те, що у СГ «ТАС» була майже нульова рентабельність страхової діяльності, на яку

вплинуло зменшення у 8 разів прибутку до оподаткування у зв'язку зі збільшенням витрат страховика у кілька разів через викуп своїх акцій та, як наслідок, зменшення статутного капіталу компанії. Також збір страхових премій страховиком переважав його власний капітал більш ніж у два рази, що також збільшило ризикованість по цій групі.

Протягом зазначеного періоду у СГ «ТАС» спостерігалась постійна наявність ризику ліквідності та правового ризику. Ризик ліквідності проявлявся через ризик неправильного розрахунку резервів страховика, які не покривали хоча б на 70 % отримані страхові премії. Проте, цей показник у 2016 р. почав зростати, що свідчить про позитивні зрушення компанії в усуну-

ненні цього ризику. Наявність у СГ «ТАС» правового ризику пов'язано з тим, що 99,98 % акцій компанії володіє кіпрська компанія T.A.S. Overseas Investments Limited, що веде за собою ризик неспівпадіння законодавства, у тому числі страхового, різних країн.

Страховик за 2014-2016 рр. стабільно не мав ризиків, пов'язаних з отриманими кредитами і шахрайством персоналу, страхувальників та контрагентів, оскільки він не брав кредити в банківських установах і систематично проводить фінансовий моніторинг відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII від 14.10.2014 р. Також були відсутні ризики, пов'язані з недотриманням та зміною законодавства, тому що кількість приписів, виданих Нацкомфінпослуг за попередні 5 років була нижче ризикового значення, а також компанія мала відповідність актуалізації документів, які надаються Уповноваженому органу (правила страхування, облікова політика, методики тощо), змінам законодавства.

Таким чином, підсумовуючи отримані результати аналізу та оцінки ризиків СГ «ТАС» за 2014-2016 рр., можна зробити висновок, що у найбільш ризиковому становищі компанія була у 2014 р., що було зумовлено, в основному, дією таких ризиків як інвестиційні ризики, ризик зниження частки ринку, ризик спаду на ринку та комплаєнс ризик.

Проте, у 2015 р. ризикованість діяльності страховика знизилась через покращення ситуації з інвестиціями, зниження суми штрафів та диверсифікацією каналів продажів страхових полісів. Однак, у цьому році збільшились ризики, пов'язані з втратою фінансової стійкості та розбалансованістю страхового портфелю СГ «ТАС».

У 2016 р., порівняно з 2014 р., ризикованість страховика знизилась у два рази, що було зумовлено відсутністю таких ризиків як комплаєнс ризик, ринкові ризики та андеррайтерський ризик. Проте, зросли ризики пов'язані з незбалансованістю страхового портфеля.

Протягом 2014-2016 рр. СГ «ТАС» були наявні стабільні значення ризику неправильного формування резервів та ризику неспівпадіння законодавства різних країн, а також була присутня повна відсутність кредитного ризику, ризику шахрайства, а також ризиків, пов'язаних з недотриманням та зміною законодавства.

ВИСНОВКИ

Отже, оцінка ризиків дуже важлива для менеджменту страхової компанії при прийнятті управлінських рішень, адже на її основі можна зробити висновки щодо застосування певного інструменту управління ризиками, який буде оптимальним, виходячи з ймовірності настання небажаної події та очікуваного розміру понесеного збитку.

В основі рейтингового методу оцінки ризиків страховика виділяють дев'ять основних груп ризиків, які мають вплив на діяльність страхової компанії, як

ззовні, так і зсередини. До цих груп належать: бізнес-ризик; кредитні ризики; ризик управління активами та пасивами; ринкові ризики; ризик ліквідності; правовий ризик; комплаєнс ризик; репутаційний ризик; операційний ризик.

Зазначений рейтинговий метод оцінки ризиків дозволяє розглянути та оцінити основні аспекти діяльності страхової компанії на ринку, проте даний метод носить суб'єктивний характер з точки зору оцінки ступеня впливу на внутрішню та зовнішню діяльність компанії та пріоритетності кожної з груп ризиків.

Список використаних джерел

1. Лабушева Я.Г. Оценка рисков страховой компании для принятия управленческих решений / Я.Г. Лабушева // Вестник экономики, права и социологии. – 2015. – № 2. – С. 50-53.
2. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч. посіб. / Р.В. Пікус. – К.: Знання, 2010. – 598 с.
3. Сокиринська І.Г. Журавльова Т.О. Аберніхіна І.Г. Страховий менеджмент. Навчальний посібник. / І.Г. Сокиринська, Т.О. Журавльова, І.Г. Аберніхіна – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – 300 с.
4. Баранов А.Л. Методологічні основи управління ризиками страхової компанії / А.Л. Баранов // Фінанси, облік і аудит. – 2014. – Вип. 1. – С. 22-34.
5. Братюк В.П. Особливості процесу управління ризиками, прийнятими на страхування / В. П. Братюк, К. Ю. Байса // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 17(1). – С. 112-119.
6. Назарова В.В., Матвеева Е.А. Концепция риск-менеджмента в страховых организациях / В.В. Назарова, Е.А. Матвеева // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент». – № 4, 2014. – С. 258-275.
7. Обухова А.С. Управление финансовыми рисками страховой организации / А.С. Обухова // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2016. – № 1(64). – С. 136-143.
8. Слепухина Ю.Э. Риск-менеджмент на финансовых рынках: [учеб. пособие] / Ю.Э. Слепухина; [науч. ред. А.Ю. Казак]; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 216 с.
9. Черчик Л.М. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові / Л. Черчик, І. Івашкевич, С. Бегун // Економічний форум. – 2017. – № 1. – С. 178-184.
10. Скопенко Н.С. Теоретико-методологічні засади ризик-менеджменту як інструменту управління господарським ризиком підприємства / Н.С. Скопенко, О.В. Пьянкова. // Економіка і організація управління. – 2014. – Вип. 1-2. – С. 238-245.
11. Житар М.О. Методичні аспекти управління ризиками страхових компаній / М.О. Житар // Схід. – 2016. – № 1. – С. 13-17.
12. Сайт Страхової Групи «ТАС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sgtas.com.ua/>